

הרב אברהם אבידן

קבורת נכרי – אזרח, או חייל שנהרג בקרב – בקבר ישראל*

ראשי פרקים:

- א. מקור הדין ופסיקתו
- ב. דיון ברעת הבית חדש
- ג. דעת חולקים
- ד. סיכום

א. מקור הדין ופסיקתו

לאחרונה היינו עדים לסערה ציבורית בענין קבורת אזרחית נכרית וחייל צה"ל נכרי שנהרגו ע"י מתבלים. מה האמת ההלכתית בנושא רגיש זה? עד כמה יש מקום להקל כדי למנוע ויכוחים בתורה הישראלית?

במסכת גיטין (דף טא ע"א): "ת"ר: מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל, ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל, וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל, מפני דרכי שלום".

רש"י פירש את המילה "עם", לא כהוראת היתר לקבור יחד ישראל וגוי, אלא שמתעסקין בהם אם מצאום הרוגים עם ישראל. כלומר, אם לא מצאום הרוגים יחד עם ישראל, אין הענין של דרכי שלום מחייב שישראל יתעסקו בהרוגים נכרים. אבל לקבור גוי עם יהודי יחד זה בכל מקרה, גם מפני דרכי שלום, אסור. וכן כתב הר"ן שם, שאין קוברין אותן אצל ישראל דהא אין קוברין רשע אצל צדיק, ראה מסכת סנהדרין (מו ע"א). וכן דעת הרשב"א והריטב"א, כלומר, זו הלכה מוסכמת. השאלה בה נחלקו הראשונים היא, האם רק כאשר מצאום יחד, יש ענין של דרכי שלום כדעת רש"י, או שגם כשלא נמצאו יחד יש ענין של דרכי שלום? רש"י, כאמור, סובר שרק כשנמצאו ביחד, ואילו הר"ן חולק עליו בזה. וכדעת הר"ן פוסקים להלכה. אבל הכל מסכימים, שאין כל היתר לקבור גוי אצל

* מאמר זה עתיד להופרסם בספר של המחבר, העומד לצאת בקרוב בעז"ה.

ישראל, וראה שולחן ערוך יורה דעה סימן קנא סעיף יב וסימן שמד וסימן שסב סעיף ה. כך גם נהגו ישראל בכל הדורות בכל הקהילות. החתם סופר (בתשובה יורה דעה סימן שמא) פסק שדין זה של "אין קוברין רשע אצל צדיק" הוא איסורא דאורייתא מהלכה למשה מסיני, ולכן הולכין בספיקו להחמיר.

ב. דיון ברעת הבית חדש

אולם דברי הבית חדש בזה צריכים עיון, שכן מדבריו לכאורה יכול, מי שאינו בקי בנפתולי ההלכה העמוקים, לבוא לידי טעות, וז"ל הבית חדש (יורה דעה סימן קנא):

אבל מדברי הרמב"ם משמע דמחלק ביניהם, דבפ"ק ופ"ז מהלכות מתנות עניים ופ"י דמלכים, כתב להדיא דמפרנסים עניי נכרים בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום. משמע, דבפני עצמן אין מפרנסים אותם. ובניחוס אבלים, וביקור חולים, וקבורת מתים, פי"ד דאבל, כתב בסתם, ומשמע אפילו בפני עצמן. מיהו יש לדייק מה שכתב בפרק י דמלכים, שגם לקבור מתיהם עם מתי ישראל דוקא, מיהו י"ל דמה שכתב עם מתי ישראל, לאו לדיוקא קאמר, דבלא מתי ישראל לא יקבור, דודאי אפילו בלא מתי ישראל נמי קוברין, וכן מבקרין חוליהם, אפילו אין שם חולי ישראל. ומשום הכי לא כתב הרב גם לבקר חוליהם עם ישראל כמ"ש אצל לקבור מתיהם עם חולי ישראל. אלא ודאי בעל כרחך דהיתירא אתא לאשמועינן דאם מצאום הרוגים עם ישראל יכול לקבור מתיהם בקברי ישראל דאע"ג דאין ספק שאין קוברין נכדי אצל ישראל. דאפילו ישראל רשע אין קוברין אצל צדיק כל שכן נכדי אצל ישראל, כדכתב הר"ן ס"פ הנזקין מכל מקום יכול הוא לקבור מתי נכרים עם מתי ישראל בחצר אחד מפני דרכי שלום, כיון שמצאום הרוגים יחד, עכ"ל.

דברי הב"ח לכאורה סתומים. מה כוונתו: "מכל מקום יכול לקבור מתי נכריעם מתי ישראל בחצר אחד מפני דרכי שלום", האם הב"ח חולק על הר"ן ורש"י ושאר הראשונים בזה? בשו"ת "מלמד להועיל" (חלק יו"ד סימן קכז), לאחר שכתב שלא עלה על דעת שום מפרש לפרש שקוברין גוי אצל ישראל, ביאר את דברי הב"ח המוזכרים, שאף הב"ח לא התיר אלא במוצאם ביחד. ואף בזה לא התיר אלא בחצר אחת, ולא זה אצל זה. רהוא דבר פשוט, שאין בו שום ספק לכל הפוסקים, שאין קוברין נכדי בבית הקברות של ישראל. והחברה שעושים זה עושים עוון פלילי, וגוזלין מהחיים ומהמתים.

והנה, לכאורה, אין בדברי ה"מלמד להועיל" הסבר שלם, שכן עדיין יש לשאול: אם יש איסור לקבור נכרי אצל ישראל גם בחצר אחד, אם כן, האיך הענין של דרכי שלום יתיר איסור חמור זה. ואם אין איסור זה, אלא בזה אצל זה, ולא בחצר אחד, למה בלי הטעם של דרכי שלום אסור.

נראה לבאר על פי מה שכתב ב"דעת כהן" (סימן רא), במה שאין קוברין נכרים בבתי קברות של ישראל, יש שני ענינים. הענין האחר הוא מצד שאין קוברין רשע אצל צדיק וכמובא לעיל בדעת הראשונים. אמנם כאשר עושין הרחקה מתאימה מקבר ישראל לקבר נכרי ובהפרדה ע"י מחיצה אין לאסור מצד שאין קוברין רשע אצל צדיק.

הענין הנוסף הוא על פי מה שכתב בשלטי גיבורים בסנהדרין, פרק נגמר הדין, שבתי קברות של ציבור יש להם דין של קדושת בית כנסת של הרבים ולכן אסור לשנות את המקום מייעודו. אך מצד זה אינו איסור דאורייתא אלא מדרבנן, שהרי קיימא לן דקדושת בית הכנסת מדרבנן. והוא הדין קדושת בית קברות, ולכן אפשר שמפני דרכי שלום יש להקל. ולפי זה דברי ה"ח עולים יפה. ומה שכתב שקוברים נכרי בחצר אחד עם ישראל כוונתו באמת כמו שכתב ב"מלמד להועיל" שקוברים בבית קברות אחד, אך לא זה אצל זה, שכן זה אצל זה אסור מצד שאין קוברין רשע אצל צדיק, ואיסור זה נחשב לאיסור תורה, ואין מתירין איסור תורה מפני דרכי שלום. אבל בחצר אחת, שבזה האיסור מצד קדושת בית הקברות כמו קדושת בית הכנסת, כיון שהוא מדרבנן יש להקל מפני דרכי שלום.

הנחה זו מקבלת חיזוק גם ממה שנוהגים בימינו לקבור רשע ישראל בבית קברות של ישראל אף שאין קוברין רשע אצל צדיק, וראה שדה חמדי (חלק ו עמוד 188) שדן בארוכה בשאלת קבורת הרשע, והביא שרוב הפוסקים סוברים בהרשב"א והחתם סופר שיש לקבור את הרשע, ובניגוד לדעת ריב"א המובאת בהג"א חולין פרק ו אות טו. אלא צריך לומר דמכיון שאין קוברין זה אצל זה, שוב אין זה בכלל רשע אצל צדיק. ברם, מה שכתב בדעת כהן שם, שמסתמא צריך שתהיה גם מחיצה להפריד בין קבר ישראל לקבר נכרי, כדי שלא יהיה איסור של אין קוברין רשע אצל צדיק, יש להעיר ממה שכתב בגליון מהרש"א (יורה דעה סימן שמה) דשיעור הרחקה לענין של אין קוברין רשע אצל צדיק הוא שמונה אמות, ואם כן מנין לומר דבעינן מחיצה לזה.

ג. דעת חולקים

אולם נראה שאין הדבר מוסכם על הכל, שכל שקוברין בהרחקה אין בזה האיסור של אין קוברין רשע אצל צדיק.

בשורת "טוב טעם ודעת" (מהדורא תליתאי סימן שנג) נשאל אם מותר לערב בית קברות של ישראל לבית קברות של נכרים ע"י שדופן אחד מבית קברות ישראל יהיה פרוץ לבית קברות של נכרים, והשיב שחס ושלום לעשות כן, מפני שאין קוברין רשע אצל צדיק. ובש"ס סנהדרין (מז ע"א) מבואר שהיה לבית דין בתי קברות נפרדים, ולא היו קוברין רשע חמור בבית קברות של רשע קל, אפילו בהרחקה, שכל שקבורין בבית קברות אחד נקרא שקבורים ביחד. והתורה אמרה בפרשת תרומה: "והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין הקודש", מוכח שאף אם כולו קודש, אם זה מקודש מזה, צריך הבדל במחיצה, ובלי הבדל לא נחשב בפני עצמו, רק הם כמעורבין, ומכל שכן בין הקודש ובין הטומאה, דדאי צריכין מחיצה ממש, ובלא מחיצה נחשבים כקבורים ביחד. כלומר לפי דעתו של בעל "שורת טוב טעם ודעת" אין לחלק כלל בין זה אצל זה לקבורה בחצר אחד וזה כמוכן דלא כהב"ח.

עוד אציין שלשה דברים ממה שראיתי בכתבי הגרי"א הרצוג (יורה דעה סימנים קכג קכד קכה):

- א. מנהג ישראל שלא לקבור גוי אצל ישראל אפילו בהרחקה, ומנהג ישראל דין הוא.
- ב. אין דעת רוב הנפטרים נוחה מקבורת נכרים בבית קברות של ישראל אפילו בהרחקה.
- ג. מאחר שפרצה מגיפת נישואי תערובת בעולם היהודי עלינו ללכת בענין זה בעקבותיו של עזרא הסופר, על כן יש לרחותם ולא לקוברם בקבר ישראל כלל.

ד. סיכום

- א. מתעסקים בקבורת נכרים מפני דרכי שלום בין שנהרגו עם יהודים בין שמצאום הרוגים בנפרד.
- ב. מה שהתירו מפני דרכי שלום זה רק באיסור דרבנן, כל איסור של תורה אין להתיר מפני דרכי שלום.
- ג. קבורת נכרי אצל קבר ישראל אסורה מהתורה, ולכן יש להחמיר לכתחילה אפילו בספק, שאפילו רשע אינו נקבר אצל צדיק.
- ד. קבורת נכרי בבית קברות יהודי בהרחקה מקבר ישראל בזה יש מחלוקת בפוסקים, אם יש בזה האיסור של אין קוברים רשע אצל צדיק.
- ה. הכל מודים שאסור לקבור נכרי בבית קברות של ישראל אפילו בהרחקה מהסיבות דלהלן:
  1. קדושת בית קברות של ציבור דומה לקדושת בית הכנסת, וכשם

- שיש איסור דרבנן שלא לשנות את ייעודו של בית כנסת, כך יש איסור שלא לשנות בית קברות יהודי מייעודו כמקום לקיום מצות קבורה של ישראל.
2. מנהג ישראל בכל הדורות.
  3. זה מנוגד לדעת רוב הנפטרים הקבורים בבית הקברות היהודי.
  4. בשל מגיפת נישואי תערובת עלינו ללכת בעקבות עזרא הסופר ולא לאפשר קבורת נכרים בבתי קברות ישראלים.
  5. בשום מקרה, גם לא בשעת דחק גדול, אין לקבור נכרי אצל קבר ישראל ואין כל הבדל בזה בין חייל לאזרח. אך יש לשקול אם יסכים לכך פוסק גדול, כהוראת שעה, לקבור חייל נכרי שנהרג ע"י האויב בבית קברות בחלקה צבאית בהרחקה של שמונה אמות וע"י מחיצה גבוהה עשרה טפחים (ועוד עיין בזה שו"ת חכם צבי סימן נ, שו"ת שרידי אש סימן קא).

★ ★ ★

רבנן אמרין: תדע לך, כמה גדול כוחו של שלום, אפילו המלחמה, שאין אדם יורד לתוכה אלא בחרבות וברמחים, אמר הקב"ה: כשתהיו הולכין לעשות מלחמה לא תהיו פותחין תחילה אלא בשלום. מנין, ממה שקרינו בענין יכי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום.

(דברים רבה ה, יב)